

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Iwony Kania- Soboń,
*Liga Kobiet Galicji i Śląska 1915-1918, Kielce 2014, maszynopis, ss. 515.***

Liga Kobiet Galicji i Śląska wraz z działającą w Królestwie, Ligą Kobiet Pogotowia Wojennego w połowie 1916 roku stworzyły pierwszą, masową organizację kobiecą na ziemiach polskich (Ligę Kobiet Polskich), łączącą walkę o niepodległość z batalią o równouprawnienie. Wspomniana organizacja odegrała znaczącą rolę w procesie emancypacji wnosząc istotny wkład w zdobycie przez kobiety praw politycznych w niepodległej Polsce. Aktywizacja polskich niewiast w zakresie wspierania walki zbrojnej owocowała wzrostem ich przedsiębiorczości, dawała umiejętności i kompetencje na wielu polach ucząc podejmowania decyzji i radzenia sobie w trudnych warunkach. Wspierając dążenia niepodległościowe kobiety działały nie tylko na rzecz odradzającej się ojczyzny ale umacniały również własną pozycję społeczną nabierając zaufania do swego intelektu i rozlicznych umiejętności, wyrastając stopniowo na partnerki mężczyzn również w obszarze politycznym. Czynne i bierne prawo wyborcze, które Polki uzyskały w listopadzie 1918 roku nie było niczym „podarunkiem” ale konsekwencją ich postawy podczas wojny (oraz zaborów), w czasie której politycy mogli dostrzec nie tylko zdolności organizacyjne, ale i siłę kobiecej opinii publicznej.

Proces mozolnego wzmacniania przez polskie kobiety pozycji w tradycyjnym, patriarchalnym społeczeństwie, w swej rozprawie doktorskiej doskonale zarysowała mgr Iwona Kania- Soboń. O ile działalność Ligii Kobiet Polskich i kobiece zaangażowanie w ruch lewicowy od pewnego czasu stanowi przedmiot analiz (m.in. Joanny Dufurat, Marty Sikorskiej- Kowalskiej i innych), o tyle rozważania nad aktywnością współtworzącej ją od 1916 roku Ligi Kobiet Galicji i Śląska, były jedynie wzmiankowane. Kielecka badaczka postanowiła tę lukę wypełnić, szczegółowo analizując działalność członkiń wspomnianej organizacji w oparciu o dokumenty archiwalne oraz publikowane sprawozdania z działalności struktur terenowych i centralnych Ligii. Ta żmudna źródłowa praca pozwoliła zaprezentować postawy pań działających nie tylko tam, gdzie rozgrywały się najważniejsze wydarzenia

polityczne (Kraków, Lwów, Warszawa), ale również z dala od nich, na prowincji. Autorka udowodniła tym samym, iż ambicje, zdolności i wszechstronność zaangażowania niewiast nie znała granic a oddalone od centrów decyzyjnych panie potrafiły się jednoczyć wokół oryginalnych inicjatyw. Cezury chronologiczne recenzowanej rozprawy obejmują lata 1915-1918, niemniej rozważania wykraczają poza ten zakres. Autorka osadziła bowiem analizowane zagadnienia na dość szerokim tle, rozpoczynając swe rozważania od zarysowania aktywności organizacji kobiecych w Galicji na długo przed wybuchem wojny. Tym samym pokazała genezę Ligii Kobiet Galicji i Śląska oraz powiązania pomiędzy nią a innymi instytucjami działającymi na dawnych ziemiach polskich. Nadrzędnym problemem była aktywność wspomnianej organizacji w ramach współpracy z NKN-em (polegająca na wspieraniu walczących legionistów) oraz zintensyfikowanie jej działań na rzecz politycznego równouprawnienia kobiet po roku 1917.

Podstawa źródłowa dysertacji jest bogata i dość zróżnicowana. Autorka poddała analizie przede wszystkim dokumenty archiwalne znajdujące się w: Archiwum Państwowym w Krakowie (zbiór dokumentów Naczelnego Komitetu Narodowego, zbiór c. i k. Dyrekcji Policji w Krakowie), Archiwum Akt Nowych w Warszawie (materiały Ligii Kobiet Polskich i Archiwum PPS-u), Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie. Wykorzystane zostały również dokumenty rękopiśmienne znajdujące się w zbiorach specjalnych Biblioteki Narodowej w Warszawie, Biblioteki Zakładu Narodowego im Ossolińskich we Wrocławiu oraz Biblioteki PAU i PAN w Krakowie. Mgr Kania- Soboń sięgnęła także po źródła wspomnieniowe, artykuły prasowe (kwerenda przeprowadzona w 13 tytułach z okresu wojny, m.in. „Kurierze Lwowskim”, „Na Posterunku”, „Czasie”, „Głosie Rzeszowskim”, „Ziemi Przemyskiej” itp.). Jeśli chodzi o źródła drukowane, były to głównie sprawozdania, raporty, korespondencja prowadzona przez Koła terenowe i centralne Ligii. Uwzględniona została również bogata literatura przedmiotu; opracowania poświęcone pozycji społecznej i emancypacji kobiet na ziemiach polskich, okupacji poszczególnych obszarów w okresie wojny, stronnictwom politycznym i relacjom pomiędzy nimi itp. Autorka wykazała się również orientacją w zakresie dorobku polskiej historii kobiet.

Przechodząc do konstrukcji opracowania podkreślić należy, iż zebrany materiał został zaprezentowany w sposób konsekwentny i przemyślany. Dysertacja składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia i zestawienia bibliograficznego. Dodatkowo do pracy dołączono aneksy (zawierające wykaz członkiń Kół Ligii Kobiet w Krakowie, Lwowie, Nowym Sączu itp.), spis fotografii, map, schematów i wykresów.

We wstępie sformułowano temat oraz uzasadnienie jego podjęcia. Scharakteryzowano sposób prezentacji oraz układ pracy, omówiona została także baza źródłowa i dotychczasowy stan badań.

Rozdział pierwszy autorka poświęciła aktywności organizacji kobiecych w zaborze austriackim do wybuchu wojny. Punktem wyjścia były rozważania lokujące działalność kobiet w kręgu tradycji i religii. I tak, obszarem kobiecej samorealizacji i aktywności na rzecz społeczeństwa (wykluczonych, chorych, biednych) były żeńskie stowarzyszenia religijne i zakonne o charakterze dewocyjno- dobroczynnym. Do połowy XIX stulecia stanowiły one dominujący obszar aktywności społecznej niewiast. Jak słusznie zauważyła autorka, legalnie działające kobiece organizacje o charakterze świeckim, dysponujące majątkiem i odpowiednią infrastrukturą powstawały dopiero u schyłku XIX wieku. W pracy skrupulatnie odnotowano instytucje i formy zorganizowanej aktywności kobiet; działania o charakterze solidarnościowo- samopomocowym, aktywność charytatywną, oświatową, opiekę zdrowotną. Niezwykle istotnym elementem było również zaangażowanie polityczne Galicjanek oraz ich działania na rzecz równouprawnienia. Autorka zarysowała podobieństwa i różnice pomiędzy emancypantkami działającymi na ziemiach polskich i ich „zachodnimi” koleżankami. Istotnym elementem rozważań było powiązanie walki o równouprawnienie w sferze socjalnej i politycznej. W tym kontekście uwzględniono relacje pomiędzy emancypantkami a ruchem lewicowym na obszarze Galicji, Śląska i Królestwa. Autorka dysertacji starała się również zarysować środowisko kobiet walczących o równouprawnienie. Odnotowała nazwiska i naszkicowała sylwetki najwybitniejszych reprezentantek wspomnianego ruchu. Ostatnią kwestią poruszoną w omawianym rozdziale były zasługi kobiet na rzecz umacniania ducha narodowego i polskości. Patriotyczna postawa kobiet pielęgnujących pamięć o przeszłości i walce narodowo- wyzwoleniczej (aktywność tzw. cichych bohaterek w okresie zrywów narodowych) oraz wspieranie przez nie idei walki zbrojnej (przynależność do Związku Walki Czynnej, Związku Strzeleckiego, Drużyn Strzeleckich itp.).

W rozdziale drugim zaprezentowano genezę Ligii Kobiet Galicji i Śląska, założenia ideowo- programowe, rozwój organizacji i formy jej działalności w latach 1915-16. Szczególny akcent położony został na współpracę między Ligami Kobiet Pogotowia Wojennego oraz Galicji i Śląska jak również II Zjazd Ligii Kobiet z czerwca 1916 roku owocujący połączeniem wspomnianych organizacji. Autorka przyjrzała się również reakcjom i zmianom jakie pojawiły się w łonie Ligii po akcie 5 listopada i kryzysie przysięgowym.

Rozważania wzbogacone zostały o graficzne wykresy/ zestawienia prezentujące rozwój liczebny organizacji (Ligii Kobiet Galicji i Śląska w pierwszym roku istnienia).

Rozdział trzeci ukazuje formy współpracy Ligii Kobiet z Naczelnyim Komitetem Narodowym. Działalność w zakresie intendentury, aprowizacji i propagandy. Wspieranie Legionów poprzez zbieranie funduszy, odzieży, żywności, środków sanitarnych, ekwipunku. Przekazywanie zysków z prowadzenia sklepów, gospod, kawiarni itp. oraz datków na celowe zakupy. Prowadzenie i wspieranie szpitali leczących rannych. Opieka nad inwalidami oraz rodzinami poległych żołnierzy. Działania na rzecz uwolnienia internowanych, upamiętnianie walk, dbanie o groby i cmentarze. Istotnym elementem na który zwrócono uwagę, była również działalność propagandowa; organizowanie odczytów, kolportaż druków, sprzedaż materiałów i wydawnictw NKN-u, świętowanie rocznic. Autorka nie tylko opisała powyższe formy kobiecej aktywności ale również zilustrowała je zestawieniami liczbowymi, bilansami, danymi personalnymi zaangażowanych w nie osób.

W rozdziale czwartym uwaga skoncentrowana została na problemie działań niepodległościowych i emancypacyjnych Ligii w schyłkowym okresie wojny (latach 1917-1918). Wspomniana część narracji rozpoczęła się od pokazania konsekwencji aktu 5 listopada i reakcji nań Kółka Lewicowego Kobiet. Następnie zrelacjonowany został przebieg Nadzwyczajnego Zjazdu Kobiet Galicji i Śląska z lutego 1917 roku. Autorka niezwykle pracowicie streściła uchwały i dyskusje zjazdowe. Kolejną kwestią poruszoną przez mgr Kanię- Soboń był rozbrat Ligii Kobiet i NKN-u oraz walka tej pierwszej o możliwość samodzielnego funkcjonowania. Jeśli chodzi o rok 1918, omówiony został stosunek Ligii do pokoju brzeskiego oraz inicjatywy podejmowane na rzecz równouprawnienia politycznego. Ostatnim akordem były zjazdy zjednoczeniowe mające na celu unifikację ruchu kobiecego Królestwa Polskiego i Galicji.

Ostatni rozdział dysertacji poświęcony został strukturze organizacyjnej Ligii Kobiet Galicji i Śląska. Autorka rozpoczęła od opisu praw i obowiązków oraz warunków jakie musiały spełnić przyszłe członkinie. Następnie zaprezentowane zostały centralne władze Ligii (czytelny schemat organizacyjny). Omówiono zadania i funkcje poszczególnych organów oraz ich skład osobowy, któremu towarzyszyły biogramy. Uwagę poświęcono również organowi prasowemu Ligii „Na Posterunku”. Rozdział zamyka prezentacja struktur terenowych Ligii. Pracowite zestawienia kół działających w poszczególnych powiatach galicyjskich, śląskich, na Morawach, w Austrii Dolnej i Bukowinie. Omówiono datę powstania, liczebność oraz formy działalności każdego z kół.

Praca zamknięta została podsumowaniem stanowiącym streszczenie najważniejszych wątków poruszonych w dysertacji. Autorka wypunktowała formy działalności organizacji kobiecych w okresie zaborów i na początku XX stulecia ze szczególnym uwzględnieniem okresu Wielkiej Wojny. Krótko zarysowała również skutki ich działalności.

Przechodząc do uwag natury konstrukcyjnej, należy podkreślić, iż przyjęty przez autorkę układ opracowania jest w pełni uzasadniony. Na uwagę zasługuje zdradzające dużą erudycję, szerokie zarysowanie kontekstu/ tła na którym umieszczone zostały rozważania dotyczące tytułowego zagadnienia. Podkreślić należy również znakomitą orientację autorki w zakresie międzyzaborowych powiązań, relacji pomiędzy poszczególnymi organizacjami kobiecymi, zarówno tymi o charakterze społecznym, jak i politycznym. Niewątpliwym atutem pracy jest również przekroczenie granic zaborów i cezur pierwszej wojny oraz poświęcenie uwagi zagadnieniom lokalnym. Przy charakterystyce działalności ugrupowań społeczno-politycznych najczęstszą praktyką jest koncentrowanie się na strukturach centralnych i ewentualne krótkie wzmianki o działaniach w tzw. terenie. Natomiast mgr Iwona Kania-Soboń potraktowała powiatowe koła Ligii niezwykle poważnie, wydobywając cenne informacje i wnioski uzupełniające całościowy wizerunek organizacji.

Jeśli chodzi o narrację, przeważająca część bazy źródłowej w której dominowały sprawozdania z działalności organizacji, kół, zebrań, zjazdów itp., narzuciła autorce formę wypowiedzi dość często ograniczającą się do streszczenia przebiegu debat, przytaczania wypowiedzi, postulatów, wniosków zgłaszanych przez działaczki. Streszczeniom towarzyszyły niekiedy zbyt długie cytaty. Myślę, że z pożytkiem dla komunikatywności tekstu, byłoby dokonanie skrótów, pokuszenie się o podsumowania, uogólnienia, wyciągnięcie wniosków, pokazanie następstw. Momentami tekst aż domaga się komentarza.

W pracy zabrakło również uwag natury metodologicznej. Autorka nie określiła jaki model/ wzorzec badań zostanie zastosowany. Wydaje się, iż najbliższa powinna być jej historia społeczna, wybrana problematyka z powodzeniem wpisać by się mogła również w nurt sozialgeschichte (oczywiście pod warunkiem modyfikacji bazy źródłowej). Finalny kształt rozważań lokuje dysertację gdzieś pomiędzy tradycyjną historią polityczną a rozważaniami z zakresu dziejów społecznych. We wstępie znajdują się uwagi odnoszące się do historii kobiet, mam jednak wrażenie, iż pełnią one głównie rolę erudycyjną. Autorka dobrze orientuje się w literaturze przedmiotu, próbuje aplikować do swych badań ustalenia nauk psychologicznych nie towarzyszy temu jednak pełna świadomość i konsekwencja.

Reasumując, dużym atutem pracy jest solidna podstawa źródłowa, systematyczna kwerenda, rzetelność badawcza, skrupulatność i niezwykła pracowitość autorki.

Gdzieniedzie należałoby jednak przeprowadzić pewną selekcję i hierarchizację świadectw, co zaowocowałoby większą przejrzystością rozważań. Zrezygnowałabym również z niektórych nadmiernie rozbudowanych przypisów (np. 1 ze strony 6 i 7 dotyczącego podziału administracyjnego Galicji) na rzecz krótkiej wzmianki i odesłania do literatury przedmiotu. Drobnym potknięciem, niemniej istotnym z punktu widzenia ewentualnej publikacji rozważań jest zwrócenie uwagi na brak akapitów oddzielających poszczególne myśli (np. s. 26, 53, 57, 67, 87 itd.). Niekiedy brakuje również odsyłaczy (podany kursywą cytat mieszczący się na początku strony 61) i choćby krótkich podsumowań (np. rozdziału pierwszego). W częściach w których, pojawiają się dane liczbowe, dotyczące np. wielkości funduszy pochodzących ze zbiorów, upomniałabym się o pokazanie siły nabywczej pieniądza (na stronie 156 autorka pisze o zebraniu kwoty 1000 koron, nie wiemy czy to była suma duża, czy mała? i jak się miała w relacji do potrzeb?).

Mimo okazałej objętości dysertacji, autorka dobrze panowała nad tekstem. Zdarzały się wprawdzie powtórzenia myśli oraz dysproporcje pomiędzy ilością uwagi i miejsca poświęconego konkretnym zagadnieniom (np. działalności niektórych kół powiatowych), tłumaczyłabym to jednak specyfiką świadectw źródłowych.

Wartością pracy jest również język, łatwość formułowania myśli i poprawność stylistyczna (jedynym zauważonym przeze mnie „potknięciem” było użycie na s. 278 sformułowania „otwarła zebranie” zamiast „otworzyła”).

Biorąc pod uwagę powyższe obserwacje oraz dojrzałość i wysokie kompetencje warsztatowe mgr Iwony Kani- Soboń wnioskuję o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Jolanta Kolbuszewska

J. Kolbuszewska